

Mađarske, Slovačke, Slovenije, Hrvatske, a dotiče se još srpske, bugarske i rumunjske himne. Kiss primjećuje mnoge stilske podudarnosti: ideja zajedničkog podrijetla, zemljopisna mitologija, slavna prošlost, ali i strah od mogućeg poraza i neuspjeha što daje predodžbu o vremenu u kojemu su te pjesme nastale.

Posljednji prilog je *Put zemljomjera Šimraka u "Gornju Italiju" – prilog poznavanju povijesti Hrvatsko-slavonsko-gospodarskog društva sredinom 19. stoljeća* (169.-181.) autora Gorana Arčabića. Autor opisuje put Vasila Šimraka koji je pošao u Lombardiju ispitati suvremene irigacijske vještine, sadnju biljnih kultura, a posebno uzgoj dudova svilca što autor dovodi u usku vezu s biskupom Haulikom koji se time bavio. Autor smatra kako je Lombardija Šimraku predstavljala dobro uređenu zemlju čiji je poljoprivredni model trebala slijediti i Banska Hrvatska, te istražuje odjek njegovih spoznaja o novim metodama u poljoprivredi na prostoru sjeverne Hrvatske. U prilogu se donosi zemljovid Lombardije i duplikat svjedodžbe Vasila Šimraka (181.-182.).

Kao što je uobičajeno, i na kraju ovog broja nalazi se rubrika Ocjene i prikazi (185.-225.)

Oba broja *Povijesnih priloga* potvrđuju kontinuirano istaknuto mjesto tog časopisa među hrvatskim znanstvenim historiografskim časopisima. U oba broja autori su svojim radovima pridonijeli boljem osvjetljavanju nekih aspekata iz hrvatske povijesti, ali i skrenuli pozornost na niz činjenica koje do sada nisu bile dovoljno istražene. Zanimljivošću i raznolikošću tema priloženi radovi zasigurno će privući pažnju svih onih koje zanima starija hrvatska povijest.

Bruno Škrebilin

Croatia Christiana Periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, godina XXVI, br. 51 (256 str.) - godina XXVII, br. 52 (252 str.), Zagreb, 2003.

Dva broja časopisa za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, *Croatia Christiana Periodica* (CCP), objavljena u 2003. godini (br. 51. i 52.) ukupno donose 17 članaka i rasprava te više prikaza.

U uvodnom članku broja 51, *Neslaganja Marka Antuna de Dominisa i Galilea Galileia o optici, plimi i oseci* (1.-10.), Matija Berljak raspravlja o njihovoj znanstvenoj polemici te doprinosu uglednoga splitskog nadbiskupa svjetskoj znanosti. Govori se o Dominisovoj reakciji, u obliku djela *De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride* (1611.), na Galilejevu prezentaciju dalekozora 1609. u Veneciji. Na to Galilei nije odgovorio premda je, prema autorovu mišljenju, posjedovao navedeno djelo. Zatim se preko djela *Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo, tolemaico e copernicano* (1632.), prikazuje Galilejevo pobijanje Dominisovih ideja o plimi i oseci, koje je potonji predstavio u radu *Euripus seu de fluxu et refluxu maris* (1624.).

Vesna Munić u radu *Srednjovjekovno crkveno graditeljstvo mošćeničke župe* (11.-26.), nakon kratkog opisa i pregleda srednjovjekovne povijesti Mošćenice, kombinirajući izvorne podatke te opise arhitektonskih rješenja i ponekad interijera, iznosi podatke o sakralnim objektima na području mošćeničke župe, nastalim u srednjovjekovlju. Uz župnu mošćeničku crkvu sv. Andrije apostola, govori se o crkvi sv. Bartula (danas grobljanskoj kapeli), zavjetnoj crkvi sv. Sebastijana i sv. Roka i Majke Božje od Zdravlja, crkvicama sv. Marine i nestaloj sv. Ivana Krstitelja u Mošćeničkoj Dragi, crkvama sv. Antona Padovanskog u selu Sv. Anton u Ostružnjaku va Doleh i Majke Božje u selu Kraj, te kapeli sv. Križa na kraju Križnog puta u Mošćenicama.

U nastavku rada iz 50. broja CCP-a, *Migracijsko povezivanje istočnog Sredozemlja i Pule prema pulskim matičnim knjigama (17.-19. stoljeće) (II. dio)* (27.-78.), Slaven Bertosa nastavio je analizu po-

dataka o pulskim pojedincima i obiteljima čije se podrijetlo veže uz istočno Sredozemlje. Taj je dio rada posvećen doseljenicima s Rodosa, Sude i Zakinta. U analizi su obuhvaćene obitelji kroz nekoliko grana i generacija, a o njihovim se pripadnicima iznose podaci iz matičnih knjiga rođenih, krizmanih, vjenčanih i umrlih. Pažnja je najviše usmjerena pripadnicima obitelji Roditti, dok se iz ostala dva levantinska kraja spominje tek nekoliko stanovnika. Autor također analizira omjere i brojnost doseljenika te iznosi rodoslovlja nekih obitelji i cjeloviti kronološki popis levantinskih doseljenika u Puli u razdoblju 1613.-1817., a podijeljenih prema mjestu njihova podrijetla.

Zlatko Kudelić u članku *Prijedlog dvorskih savjetnika caru Leopoldu I. o smjenjivanju marčanskog biskupa Gabrijela Mijakića i sužavanju vlaških poolastica iz 1668. godine (79.-100.)* ističe, u historiografiji pomalo precijenjene, veze marčanskog biskupa i urotnika Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana, te stoga analizira širi kontekst Mijakićeva biskupovanja i smjenjivanja. Pažnja je posvećena izvještaju zagrebačkog biskupa Petra Petretića, koji govori o kratkoj povijesti, trenutačnom stanju Marčanske biskupije i kandidatima za biskupa, odnosno okolnostima Mijakićeva izbora za biskupa i uvjetima koje je obećao ispuniti na čelu grkokatoličke biskupije. Zatim se govori o krajiškoj buni 1666., njezinim posljedicama, te Mijakićevim vezama s njom. Na kraju se raspravlja o predstavci savjetnika Leopoldu I. u kojoj se tražilo Mijakićevo smjenjivanje i okolnostima njegovog uhićenja.

Tihomir Rajčić u radu *Pregled uloge Srpske pravoslavne crkve u nastanku i razvoju srpskog nacionalnog pokreta u austrijskoj Dalmaciji (101.-114.)*, promatrajući prava i tradiciju SPC-a u doba Pečke patrijaršije u Osmanskom Carstvu odnosno mitropolije u Srijemskim Karlovcima nakon Bečkog rata, analizira utjecaj SPC-a na pravoslavno stanovništvo Dalmacije. Pri tome se pažnja usmjeruje mletačkoj i austrijskoj politici prema položaju i pitanju pravoslavlja u Dalmaciji, kao i neuspjelim pokušajima unijačenja. Govori se o sadržaju unije i razlozima njezina neuspjeha te homogenizaciji pravoslavne vjerske zajednice kroz obranu vjere, što je vodilo stvaranju srpskoga nacionalnog identiteta i početnoj fazi modernoga srpskog nacionalnog pokreta u Dalmaciji s pojavom časopisa *Srpsko dalmatinski magazin*. Na kraju autor ukratko raspravlja o ulozi pravoslavnih konzervativaca u srpskom nacionalnom pokretu druge polovine XIX. stoljeća.

U članku *Prilog životopisu osorskog biskupa Šimuna Spalatina (1781.-1798.) (115.-128.)*, Lovorka Čoralić, na temelju izvorne građe iz Državnog arhiva u Zadru (Spisi rapskih bilježnika, Oporuke), iznosi dosad nepoznate podatke o korčulanskom i pretposljednem osorskom biskupu Šimunu Spalatinu. Nakon kratkog pregleda povijesti grada Osora i Osorske biskupije, autorica iznosi osnovne podatke o rapskoj plemićkoj obitelji Spalatin. Zatim se daje pregled historiografije i detaljnije govori o biografiji Šimuna Spalatina, analizira njegova oporuka i upućuje na njegovu ulogu na osorskoj biskupskoj stolici. U prilogu radu objavljen je cjelovit prijepis biskupove oporuke.

Zlatko Matijević u radu *Jedan dokument o Hrvatskom katoličkom pokretu: Ljuboslav Kuntarić i apologija Hrvatskog katoličkog seniorata (129.-178.)*, objavljuje kraći tekst seniora i istaknutoga katoličkog djelatnika Ljuboslava Kuntarića. Spis iz 1966.-1967., pod naslovom *Obrana domagojskog pokreta pod vodstvom Hrvatskog katoličkog starješinstva (»seniorata«) u Zagrebu od 1910. do 1930. godine pred historijom*, svojevrsni je distancirani Kuntarićev pogled, kao aktivnog sudionika događanja, na djelovanje Hrvatskoga katoličkog pokreta, Seniorata i Hrvatske pučke stranke, te na niz unutrašnjih i vanjskih problema koji su ih okruživali i utjecali na njihov razvoj. Spis je popraćen brojnim bilješkama s dodatim pojašnjenjima i literaturom, relevantnom za poznavanje prošlosti HKP-a, ali i cjelokupnoga konteksta njegova djelovanja.

U posljednjem radu 51. broja, *Interpretacije događaja vezanih uz 1102. godinu u udžbenicima povijesti korištenim na području Hrvatske od kraja I. svjetskog rata do školske godine 2001./2002.* (179.-205.), Zdravka Jelaska Marijan, nakon osvrta na udžbenike korištene u radu i kratkih pojašnjenja o ustrojstvu školstva tijekom XX. stoljeća, pažnju posvećuje rasporedu školskoga gradiva i udžbeničkim cjelinama u odnosu prema događanjima 1089.-1102. Pri tome se detaljnije ispituje kako je unutar udžbenika prezentirana smrt kralja Zvonimira i pitanja vezana za vladanje Stjepana II. i Zvonimirove supruge Jelene Lijepe, dolazak Ladislava Arpadovića i "namjesništvo" Almoša, vladanje kralja Petra, te dolazak i posljedice Kolomanove krunidbe, odnosno odnos Ugarske i Hrvatske.

Uvodni članak 52. broja CCP-a, *Zadar – novo nadbiskupsko i metropolijsko sjedište Dalmacije u kontekstu političkih prilika 12. stoljeća* (1.-45.), Zvezdana Strike, u prvom planu razmatra uzdizanje Zadarske biskupije na rang nadbiskupije i metropolije u odnosu prema političkom i crkveno-jurisdiksijskom kontekstu XII. stoljeća. Pri tome se pažnja poglavito posvećuje zbivanjima na relaciji Venecija – papa – Zadarska nadbiskupija – Splitska nadbiskupija. U prilogu se rada iznosi redosljed zadarskih biskupa te tekst papinske bule o osnutku Zadarske nadbiskupije.

Irena Benyovsky u radu *Trogirsko Prigrade na prijelazu 13. u 14. stoljeće – utjecaj dominikanaca i franjevac na oblikovanje prostora* (47.-56.), analizira urbani razvoj trogirskog Prigrada. Nakon primjedbi o razvoju, parcelaciji i gradnji Prigrada, detaljnije raspravlja o gradnji samostana i crkava dvaju prosjačkih redova, te utjecaju tih gradnji na kasniju urbano-arhitektonsku strukturu Prigrada.

U članku *Prilog životopisu trogirskog biskupa Pacea Giordana (1623.-1649.)* (57.-72.), Lovorka Čoralić i Iva Kurelac na temelju izvorne građe iz Državnog arhiva u Zadru (Arhiv Trogira, Oporuke) iznose nove podatke o tom trogirskom biskupu. Nakon pregleda historiografije, detaljnije se govori o biografiji Pacea Giordana, pastoralnom radu na trogirskoj biskupskoj stolici, pisanim radovima na području crkvenog prava i portretu koji se čuva u katedralnoj sakristiji-riznici. Zatim se analizira njegova oporuka koja, prema riječima autorica, iznosi dragocjene podatke o ondašnjim trogirskim uglednicima, te gradskim crkvama i samostanima. U prilogu radu objavljen je cjelovit prijepis biskupove oporuke.

Mirjana Sladonja u radu *Iz prošlosti istarskih bratovština: Knjiga Bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu (1595. – 1663.)* (73.-106.), nakon pregleda historiografije, ukratko prikazuje razvoj bratovština na hrvatskim prostorima, političke prilike u Istri i gradiću Boljunu krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća. Detaljnije se opisuje spomenuta Knjiga iz Arhiva HAZU u Zagrebu i analizira njezin sadržaj. Rad prate sadržajni prilozi u kojima se među ostalim ističu faksimili i transliteracija pojedinih folija Knjige, te popis manje poznatih izraza i kratica u rukopisu.

Slaven Bertoša u članku *Pulska prezimena prema popisima krizmanika iz 1825.* (107.-117.), na temelju četiri popisa krizmanika iz Državnog arhiva u Pazinu, raspravlja o prezimenima Puljštine u odnosu prema mogućoj etničkoj pripadnosti i podrijetlu njihovih nositelja. Autor iznosi abecedni popis prezimena po naseljima i broj prezimena iz pojedinih naselja, te izdvaja prezimena koja su i danas karakteristična za pojedina mjesta.

U radu *Kapela sv. Ivana Krstitelja na Gorici kraj Lepoglave – »pustinjačka« ikonografija* (119.-136.), Sanja Cvetnić analizira zidne slike Ivana Krstitelja Rangerera iz 1731. u spomenutoj kapeli. Na početku se raspravlja o arhitektonskom rješenju svetišta kapele i opravdanosti naziva *quadratura* za Rangerovo djelo, a pod kojim autorica podrazumijeva kontinuitet između perspektive slikanog prostora lažne arhitekture (iluzorni oltar i pale svetišta) i stvarnog prostora (reljefi svetišta, odnosno skulptura sv. Ivana Krstitelja). Zatim autorica ovisno o položaju u svetištu (trijumfalni luk, iluzorni oltar, svod, zidovi) analizira Rangerovu ikonografiju petnaest svetaca koje povezuje ideal pustinjaštva i ime *Ioannes*.

Andrija Nikić u članku *Utemeljenje Hrvatskog potpornog društva (Napretka) (137.-153.)*, u povodu stote obljetnice (1902.-2002.), prikazuje nastojanja, ponajprije mostarskih franjevac, oko utemeljenja dotičnog društva. U prvom dijelu, osim o problemima vezanim za utemeljenje, govori se o kulturnoj djelatnosti, utemeljiteljima i gospodarskim idejama Društva. Zatim se pažnja posvećuje osnivanju *Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine – Napredak* u Sarajevu, te ujedinjenju dvaju društava pod imenom *Hrvatsko kulturno društvo Napredak*. Također se govori o osnivanju Napretkova konvikta za đake u Mostaru te ukratko o kulturno-obrazovnoj djelatnosti i značenju HKD-a Napredak Mostar za hrvatsku nacionalnu zajednicu u BiH do najnovijeg doba.

Uvodni dio rada Grge Grbešića, *Prijelazi Židova u Katoličku crkvu u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji od 1941. do 1945.* (155.-169.), posvećen je zakonskim odredbama vlasti NDH o vjerskim prijelazima, položaju Židova unutar njih te stajalištu Katoličke crkve i Biskupske konferencije prema prijelazima općenito, a poglavito dušebrižničkim dužnostima prema pokrštenim Židovima. Autor zatim, podijelivši prijelaznike u šest skupina, analizira broj prijelaznika svih konfesija od 1941. do 1945. te broj prijelaznika Židova raspoređenih po župama Biskupije. Nadalje se govori o nekim uvjetima koji su bili potrebni da bi Biskupski ordinarijat pozitivno riješio molbe za prijelaz, ali i o razlozima njihovih odbijanja. Na kraju autor raspravlja o sabirnom logoru Đakovo, pri čemu se osvrće na tvrdnje Zorana Vasiljevića o istoj temi, a govori i o protivljenju biskupa Akšamovića postojanju logora.

U posljednjem članku 52. broja, *Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine* (171.-202.), Miroslav Akmadža razmatra odnos Narodnog fronta, odnosno Komunističke partije i vlade, prema Katoličkoj crkvi u FNRJ, a samim time i, na diplomatskoj razini, prema Vatikanu. Na početku se detaljno razmatraju poratni odnosi Katoličke crkve i vlade FNRJ, koji su se postupno pogoršavali, što je doseglo vrhunac s procesom i osudom nadbiskupa Stepinca. Također se govori i o djelovanju diplomatskih predstavnika – jugoslavenske vlade u Vatikanu, odnosno Vatikana u FNRJ. Pažnja je posvećena vladinu pokušaju osnivanja staleških svećeničkih udruženja te odnosu biskupa i svećenstva prema njima. Poglavito se razmatra značenje vladina osnivanja svećeničkih udruženja u vezi s odnosima s Vatikanom te sadržaj međusobnih diplomatskih nota, što je vlada uzela kao povod za prekid odnosa s Vatikanom i povećani pritisak na Crkvu u FNRJ.

Na kraju oba broja objavljeni su prikazi i recenzije stručnih knjiga, zbornika i časopisa. U 51. broju prikazano je 15 knjiga i zbornika, te 44. broj časopisa *Radovi ZPZ HAZU u Zadru*, a u 52. broju 11 knjiga i zbornika, te 2. svezak *Rasprava iz hrvatske kulturne prošlosti OPZ HAZU u Zagrebu*, i 20. broj *Zbornika OPZ HAZU u Zagrebu*. U 52. broju objavljen je i *In memoriam* preminulom o. Tomi Verešu (1930.-2002.), članu Hrvatske dominikanske provincije i suradniku časopisa *CCP*.

Ivan Majnarić

Povijest u nastavi, god. I., br. 1, str. 1.-128.; br. 2, str. 129.-316.; god. II., br. 1(3), str. 1.-273., Zagreb, 2003. i 2004.

U proljeće 2003. *Društvo za hrvatsku povjesnicu* pokrenulo je novi časopis za nastavu povijesti pod nazivom *Povijest u nastavi*. Riječ je o publikaciji koja zapravo nastavlja kontinuitet časopisa koji su postojali kao neka vrsta priručnika za nastavnike i profesore povijesti, a koji su se u Hrvatskoj izdavali i prije. Ovdje prije svega mislimo na časopis *Nastava povijesti* koji je od 1967. do 1992. u suradnji sa Školskom knjigom izdavalo *Društvo za hrvatsku povjesnicu* (prije *Savez društava*